

Цифрове насильство як новий об'єкт судово-психологічної експертизи: проблеми й перспективи

Ольга Свідерська

кандидат політичних наук, судовий експерт лабораторії досліджень
об'єктів інформаційних технологій та інтелектуальної власності,
Львівський науково-дослідного інституту судових експертиз, м. Львів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6618-0559>

Розглянуто цифрове насильство як новий об'єкт судово-психологічної експертизи. Проаналізовано його прояви, кумулятивні наслідки для психічного здоров'я, складнощі діагностики та оцінювання шкоди, а також окреслено перспективи удосконалення експертних підходів.

Ключові слова: цифрове насильство; кібербулінг; судово-психологічна експертиза; кумулятивні наслідки насильства; психічне здоров'я.

Digital Violence as a New Object of Forensic Psychological Examination: Problems and Prospects

Olha Sviderska

The article examines digital violence as a new object of forensic psychological expertise. Its manifestations, cumulative consequences for mental health, challenges of diagnosis and damage assessment are analyzed, and prospects for improving expert approaches are outlined.

Keywords: digital violence; cyberbullying; forensic psychological expertise; cumulative effects of violence; mental health.

Під терміном «цифрове насильство» (*digital violence*) розуміємо насильство, яке здійснюється за допомогою цифрових технологій та електронних комунікацій, включно з онлайн-переслідуванням, кібербулінгом, цькуванням, кіберзалякуванням та поширенням неправдивої інформації для приниження, контролю або заподіяння шкоди іншій людині. Такі злочини мають свою унікальну особливість, яку забезпечує саме інтернет через специфіку свого функціонування: кривдник може зберігати анонімність, ховаючись за численними ніками; вільний доступ до інтернету; тривалість дії, оскільки навіть після видалення інформації її сліди можуть залишатися доступни-

ми, що підтримує психологічний тиск на потерпілу особу; можливість залучення великої кількості учасників-спостерігачів. Як наслідок, шкода, що виникає в онлайн-просторі, має реальні, тривалі й часто кумулятивні наслідки для психічного здоров'я потерпілих. Це особливо важливо, коли йдеться про таку категорію осіб, як підлітки та молодь, для яких соціальні мережі часто виконують центральну роль у підтримці ідентичності та соціальних зв'язків.

У науковій літературі, присвяченій темі цифрового насильства, спостерігається тенденція до збільшення його випадків, та, що є абсолютно характерним, до способів, якими воно

здійснюється. Наприклад, *Briggs* підкреслює зростання тенденції застосування цифрових і комунікаційних технологій як інструменту контролю та зловживання в стосунках між партнерами [1]. До типових проявів, на його думку, належать наполегливе надсилення повідомлень або телефонних дзвінків; застосування програм для спостереження, шпигунських додатків або інших технологій відстеження; різні форми зловживань у соціальних мережах та на онлайн-платформах. Загалом найбільш поширеними формами цифрового насильства прийнято вважати: кібербулінг — форму цькування, що здійснюється із застосуванням цифрових технологій та найчастіше проявляється в поширенні неправдивої інформації або компрометуючих зображеннях, надсиленні образливих повідомлень або погроз, які здатні завдати психологічної або репутаційної шкоди; сексуальне насильство в цифровому середовищі, зокрема, кібергрумінг, тобто встановлення дорослими особами онлайн-контакту з дітьми та підлітками з метою подальшого вчинення дій сексуального характеру; шантаж із застосуванням цифрових платформ для примусу жертви дати гроші, особисту інформацію або інші матеріальні вигоди шляхом погроз оприлюднити приватні або компрометуючі матеріали; майнові злочини, зокрема, шахрайські практики в цифровому середовищі, наприклад, фішинг або створення фальшивих інтернет-магазинів; насильницькі злочини, зокрема кіберзалякування, переслідування у віртуальному просторі та інші форми цифрової агресії.

Найбільш досліджуваною формою цифрового насильства є кібербулінг, який, попри його «віртуальний» прояв, має реальні й глибоко руйнівні наслідки для психічного та фізичного здоров'я особистості. Дослідники наголошують, що вплив цього явища не можна зводити лише до короточасного емоційного дискомфорту. Зокрема, *Rao* та *Rao* підкреслюють, що кібербулінг суттєво підвищує ризик розвитку психічних розладів, поміж яких депресія, тривожні стани, психологічний дистрес та симптоматика посттравматичного стресового розладу [2]. В іншому дослідженні йдеться про постраждалих від кібербулінгу, які демонструють вищі рівні тривожності, депресивності та суїцидальних думок порівняно з тими, хто зазнав лише традиційних форм булінгу [3]. Дослідження також демонструють, що поміж підлітків та молоді фіксуються численні негативні наслідки, які відображаються на навчальній успішності та соціальній поведінці. До них належать підвищена кількість прогулів, труднощі з концентрацією уваги, виникнення почуття сорому та провини, а також зростання частоти залучення до антисоціальної поведінки [4]. Для підлітків загроза кібербулінгу має особливе значення, оскільки соціальний статус, прийняття однолітками та самоідентифікація тісно пов'язані з онлайн-іміджем. Тоді як публічне приниження або тривале переслідування в мережі порушують базові потреби безпеки. У новітніх дослідженнях підкреслюють зв'язок між кібербулінгом і симптомами

посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Це дає підстави вважати цифрове насильство потенційно травматичним досвідом, який потребує клінічного та судового визнання на рівні з іншими видами насильства [5].

Цифрове насильство також може спричинити виникнення кумулятивних наслідків для психічного здоров'я, оскільки шкода від кібербулінгу або технологічно опосередкованого насильства зазвичай не обмежується окремими епізодами. Вона накопичується й має «ефект снігової кулі»: навіть невеликі, на перший погляд, дії (постійні повідомлення, образливі коментарі, приховане стеження) у своїй сукупності призводять до глибших і триваліших психологічних порушень. Мова може йти про хронічний стрес, накопичення симптомів (спершу може виникати тривога й роздратованість, згодом — депресивні симптоми, безсоння, емоційне вигорання, ПТСР). До вторинних наслідків можемо віднести зниження самооцінки, переживання соціальної ізоляції, проблеми з навчанням або роботою, підвищені ризики суїцидальних думок та поведінки. Кожен новий випадок цифрового насильства може актуалізувати попередні травматичні переживання. Кумулятивність робить психологічну шкоду менш помітною ззовні, але набагато більш руйнівною для самої особи. Постраждала особа може роками функціювати «на межі», поступово втрачаючи ресурси для адаптації. Тому для судово-психологічної експертизи важливо оцінювати не лише

окремі інциденти, а й тривалість, інтенсивність і повторюваність впливу. Це дає змогу визначити реальну глибину шкоди й пояснити, чому навіть «дрібні» акти цифрового насильства мають серйозні наслідки у випадку їхньої систематичності. У цьому контексті Harris доводить, що цифровий контроль (наприклад, стеження за повідомленнями або доступ до приватних акаунтів) створює в постраждалих осіб стан постійної вразливості, який може бути не менш руйнівним, ніж фізичний тиск. Тому для судового експерта важливо відобразити цей специфічний механізм психологічного ураження [6].

Отже, можемо дійти висновку, що для судово-психологічної експертизи робота із цифровим насильством має враховувати специфіку симптоматики, яка може бути менш очевидною, ніж у випадках фізичного насильства. Наприклад, нічні кошмари, нав'язливі думки або уникання соціальних мереж можуть прямо вказувати на травматичну природу онлайн-переслідувань. Проблема полягає ще й у тому, що класичні методики експертизи (опитувальники, тести на тривожність чи депресію) не містять шкал, спеціально розроблених для вимірювання наслідків цифрового насильства. Отже, перед судово-психологічною експертизою постає завдання розробити нові діагностичні індикатори. Поміж них можна назвати: патологічне уникнення цифрових технологій, нав'язливі перевірки безпеки акаунтів, відчуття «постійної загрози» навіть офлайн, соціальна ізоляція, а також підвищений рівень сорому або

публічного приниження. Експерт має вміти відобразити хронічність впливу (повторювані епізоди, тривалі наслідки), а не розглядати кожен інцидент ізольовано. У перспективі доцільно створювати окремі опитувальники для жертв цифрового насильства. Перші спроби вже робляться у сфері кібербулінгу, однак для експертизи необхідні інструменти, здатні обґрунтовано визначати ступінь моральних страждань і ризик розвитку ПТСР.

Судово-психологічна експертиза має еволюціонувати: інтегрувати цифрову грамотність, розробляти специфічні інструменти для оцінювання наслідків онлайн-агресії та забезпечити єдині стандарти для визначення моральної шкоди, що виникає внаслідок цифрового насильства. Тільки в такий спосіб можна забезпечити адекватний захист постраждалих і точні, обґрунтовані висновки для судової системи.

Перелік джерел посилання

1. Briggs C. An emerging trend in domestic violence: technology-facilitated abuse. *Australian Journal of Child and Family Health Nursing*. 2018. Vol. 15. No. 1. P. 2 (дата звернення: 18.08.2025).
2. Rao M. E., Rao D. M. The mental health of high school students during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Education*. 2021. Vol. 6. (дата звернення: 18.08.2025).
3. Bansal S, Garg N, Singh J, Van Der Walt F. Cyberbullying and mental health: past, present and future. *Front Psychol*, 2024. Vol. 15. (дата звернення: 18.08.2025).
4. Cavalcanti J. G., De Lima Pinto A. V., Pimentel C. E., De Melo L. M. F. Psychometric parameters of the cyberbullying attitude scale in Brazil. *Current Psychology*. 2019. Vol. 40. P. 3897—3907 (дата звернення: 18.08.2025).
5. Hinduja S., Patchi J. W. Cyberbullying through the lens of trauma: an empirical examination of US youth. *BMC Public Health*. 2025. Vol. 25. DOI: 10.1186/s12889-025-22692-6 (дата звернення: 18.08.2025).
6. Harris B. A. Delanie Woodlock, Digital Coercive Control: Insights From Two Landmark Domestic Violence Studies, *The British Journal of Criminology*. 2019. Vol. 59. Is. 3. P. 530—550 (дата звернення: 18.08.2025).